

Ewa Rott-Pietrzyk

Wzorzec rozsądnej osoby w świetle Konwencji wiedeńskiej o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów

„...rozsądek znajduje się pośród rzeczy godnych pochwały i ma swoje miejsce wśród cnót.”¹

1. Klauzule generalne rozsądku w ogólności

W prawie wspólnotowym, a także w niektórych prawach krajowych państw członkowskich klauzule nawiązujące do rozsądku zyskują na znaczeniu. Klauzula rozsądku czy rozsądności (reasonableness) wywodzi się z tradycji systemów common law². W systemach tych przy wykładni oświadczeń woli i innych zachowań podstawowym standardem ocennym jest przede wszystkim model człowieka rozsądnego i uczciwego, którego zaufanie powinno być chronione (tzw. test rozsądnej osoby)³. Jego rola przy wykładni oświadczenia woli jest ogromna. W judykaturze i doktrynie angloamerykańskiej wzorzec człowieka rozsądnego (reasonable man) lub bezosobowo (ewentualnie bezprzedmiotowo⁴) wyrażony miernik rozsądku (reasonableness) jest uznawany za ważną zasadę interpretacyjną⁵. Jeśli zatem w procesie stosowania prawa pojawi się alternatywa interpretacyjna, zasada ta nakazuje przyjąć taką interpretację, która doprowadzi do rozsądnych rozstrzygnięć. W doktrynie podkreśla się zresztą, że chodzi nie tylko o rezultat rozsądny, ale nadto słuszny i prawy⁶.

Klauzula rozsądku została na dobre wprowadzona do systemów civil law za pośrednictwem Konwencji wiedeńskiej (CISG)⁷, która począwszy od art. 8 ust. 2 wielokrotnie odwołuje się do rozsądku (rozsądna osoba, rozsądna cena, rozsądne koszty, rozsądny termin, rozsądna możliwość, rozsądne usprawiedliwienie, rozsądne oczekiwanie, rozsądny sposób, rozsądny punkt odniesienia, rozsądne środki, rozsądne wydatki)⁸. Konwencja posługuje się też wyrażeniem będącym negacją rozsądku, np. nierozsądne koszty, nierozsądne niedogodności, nierozsądne utrudnienia, nierozsądne opóźnienie. Zakres materii regulowanej przez przepisy zawierające klauzule nawiązujące do rozsądku wskazuje na to, że klauzule te odgrywają w konwencji niezmiernie ważną rolę. Wcześniej prawnicy systemów civil law zetknęli się z klauzulą rozsądku (rozsądna osoba) w Konwencji haskiej z 1964 r., dotyczącej jednolitej ustawy o międzynarodowej sprzedaży materialnych przedmiotów ruchomych (ULIS)⁹. W piśmiennictwie zwraca się uwagę, że klauzula rozsądnej osoby (reasonable person) wywołała początkowo burzliwe reakcje w krajach systemów civil law¹⁰. W systemach tych prawnicy przywykli bowiem do wzorca bonus pater familias czy optimaler Beobachter¹¹. W odniesieniu do jednego z przepisów konwencji wiedeńskiej, postrzeganego jako najważniejszy przepis zawierający klauzulę generalną rozsądku (art. 8 ust. 2), stwierdzono, że jest on „kompatybilny z doktryną systemów common law”¹². W praktyce jednak może okazać się, że bonus pater familias, optimaler

Beobachter czy reasonable person to ta sama osoba, a ściślej, że zastosowanie tych wzorców doprowadzi do takich samych rozwiązań.

Ratyfikacja konwencji przez znaczną liczbę państw nie zapoczątkowała jednak wprowadzania przez ustawodawców klauzuli generalnej rozsądku do podstawowych kodyfikacji krajowych systemów prawnych¹³, z nielicznymi wyjątkami¹⁴. Analizując jednak lex mercatoria, można dojść do przekonania, że „duch rozsądku” przetacza się przez Europę. W sposób szczególny dają temu wyraz Zasady Europejskiego Prawa Umów (PECL)¹⁵. W nich, a także w Regułach Międzynarodowych Umów Handlowych UNIDROIT (PICC), znaczenie klauzul dotyczących rozsądku jest zasadnicze. Jest to jedna z najważniejszych, o ile nie najważniejsza klauzula występująca w znacznej liczbie przepisów wymienionych wyżej aktów¹⁶. Tendencja do czynienia prawa prywatnego bardziej elastycznym przez wprowadzanie znacznej ilości klauzul rozsądku jest szczególnie wyraźna w pracach nad projektem Europejskiego Kodeksu Cywilnego. Dotyczy to wszystkich trzech części Zasad Europejskiego Prawa Kontraktów, a także części Kodeksu, które są w trakcie opracowania. Uwaga ta odnosi się również do Reguł Międzynarodowych Umów Handlowych UNIDROIT w wersji z 1994 r. i 2004 r.

2. Znaczenie terminów rozsądny, rozsądek

Według słowników języka polskiego przymiotnik rozsądny znaczy „nacechowany, odznaczający się rozsądkiem, pełen rozsądku, rozważny, roztropny”¹⁷, „baczny”¹⁸. Z kolei rozsądek to „zdolność rozumowego, trzeźwego ujmowania spraw, wydawania trafnych sądów”¹⁹, „zdolność trafnego, rzeczowego oceniania sytuacji i odpowiadającego tej ocenie zachowania się”²⁰, a także „przywoitość rozumu, z mądrością złączona, która nam służyć powinna za prawidło w wszelkich postępkach”²¹. Termin ten oznacza nadto „praktyczny rozum, rozwagę, roztropność”²². Rozsądek może mieć przymiot „zdrowego, trzeźwego”²³. Coś może być „w zgodzie z rozsądkiem” lub nie, „może mieścić się w granicach lub przekraczać granice zdrowego rozsądku”²⁴. Znaczenie tych terminów nie uległo zasadniczej zmianie w ciągu ostatnich dwóch stuleci. Na przełomie XIX i XX w. obok terminu rozsądek posługiwano się terminem rozsądność. Rozsądność była²⁵ wyjaśniana jako „branie się we wszystkim rozsądne, roztropność, rozsądek, władza duszy”²⁶. W połowie XX w. termin ten definiowano jako „postępowanie rozsądne, rozumne; rozsądek, rozważa, roztropność”²⁷, zaznaczając jednocześnie, że jest on rzadko używany. W nowszych słownikach języka polskiego termin ten jest w ogóle pomijany.

W języku angielskim termin reasonable oznacza „będący w zgodzie z prawidłowym rozumowaniem i słusznym osądem”²⁸. Przymiotnikiem reasonable określa się osobę uczciwą i rozsądną²⁹, która jest zdolna do myślenia, rozumienia i formułowania ocen w procesie logicznego myślenia i wydawania prawidłowych osądów czy wyroków³⁰. Reasonable (rozsądny) oznacza też „racjonalny, wyważony, zrównoważony, sensowny, mądry”³¹, „umiarkowany, właściwy”³². Użyty w odniesieniu do wyroku lub decyzji zawiera już sam w sobie informację, że są one „uczciwe, sprawiedliwe i zrozumiałe”³³. Postępowanie rozsądne (reasonably) jest równoznaczne z postępowaniem „w sposób uczciwy, sensowny, prawidłowy i słuszny”³⁴, „zgodnie z uczciwymi i rozsądnymi standardami orzekania”³⁵, natomiast używany w PECL termin reasonableness oznacza „cechę, właściwość, stan bycia rozsądnym”³⁶. Z kolei reason (w znaczeniu rozsądek³⁷) oznacza m.in. „zdolność umysłu do myślenia, rozumienia i formułowania ocen w procesie logicznego myślenia”³⁸, a także „uczciwą i sensowną postawę przy podejmowaniu decyzji i formułowaniu wniosków”³⁹.

Biorąc pod uwagę znaczenie terminów „rozsądny”, „rozsądek”, od osoby czyniącej zadość wymaganiom „wzorca rozsądnej osoby” można mieć określone oczekiwania. Można uważać, że jest zdolna do logicznego rozumowania, trafnego i rzeczowego oceniania sytuacji stosownie do zaistniałych okoliczności, a także odpowiadającego tej ocenie zachowania się. Od osoby rozsądnej oczekuje się, że jej decyzje są racjonalne, wyważone, umiarkowane, sensowne, mądre, właściwe, słuszne i sprawiedliwe.

Warto się zastanowić, czy rozsądna osoba z punktu widzenia czystej semantyki ma taki sam zakres i znaczenie co rozsądna osoba w języku prawnym, czy prawniczym⁴⁰. Wydaje się, że zakres i znaczenie tego pojęcia rozpatrywane na płaszczyźnie semantyki i języka prawnego (i prawniczego) nie są równoważne. Znaczenie semantyczne może być pomocne w tym sensie, że stanowi punkt wyjścia do dalszych rozważań, tj. interpretacji klauzuli rozsądna osoba in casu, znajdującej się w określonej jednostce tekstu prawnego, np. art. 8 ust. 2 konwencji wiedeńskiej, art. 4.2 reguł UNIDROIT, art. 5:101 ust. 3 Zasad Europejskiego Prawa Umów. Punktem wyjścia jest teza, że od rozsądnej osoby można oczekiwać logicznego, racjonalnego rozumowania, trafnego i rzeczowego oceniania sytuacji stosownie do zaistniałych okoliczności, a także odpowiadającego tej ocenie zachowania się. Po przyjęciu tej tezy za pewnik, kolejnym etapem jest wykładnia omawianego terminu, dokonywana przez sąd w procesie stosowania prawa, o czym będzie jeszcze mowa.

3. Zasada rozsądku w konwencji wiedeńskiej

Analiza tekstu Konwencji wiedeńskiej pod kątem klauzul generalnych rozsądku jest nad wyraz pouczająca. Nade wszystko z tego względu, że jest to „żywe prawo”, za którym podąża niezmiernie bogate piśmiennictwo i judykatura⁴¹. Klauzule dotyczące rozsądku zamieszczone są w 37 artykułach konwencji. Konwencja, podobnie jak Reguły UNIDROIT, nie wprowadza definicji tego, co należy uważać za rozsądne. W piśmiennictwie podkreśla się jednak, że definicja zamieszczona w art. 1:302 Zasad Europejskiego Prawa Umów (PECL) doskonale nadaje się do wykorzystania w Konwencji wiedeńskiej⁴². Odpowiada ona bowiem sposobowi rozumienia tego pojęcia w jej przepisach. Ma walor ogólny i uniwersalny. Wyjaśnia treść pojęcia rozsądku i jednocześnie daje wskazówkę dotyczącą stosowania innych przepisów zawierających klauzule odwołujące się do niego⁴³. Definicji o takim charakterze nie ma w krajowych systemach prawnych⁴⁴, konwencjach międzynarodowych ani innych aktach składających się na lex mercatoria. Zgodnie z art. 1:302, „[w] rozumieniu Zasad za rozsądne uważa się to, co za rozsądne uznają osoby działające w dobrej wierze w tej samej sytuacji co strony. Przy ustalaniu co jest rozsądne, uwzględnia się w szczególności naturę i cel umowy, okoliczności sprawy oraz zwyczaje i praktyki handlowe lub zawodowe”.

Definicja zamieszczona w PECL może być pomocna przy określaniu znaczenia rozsądku zarówno przy wykładni i stosowaniu poszczególnych przepisów konwencji wiedeńskiej, zawierających klauzule odwołujące się do rozsądku, jak i „ogólnych zasad, na których opiera się konwencja”. Zasada rozsądku jest postrzegana przez wielu autorów jako jej podstawowa zasada⁴⁵. E. Kritzer wskazuje na znamienne wypowiedzi autorytetów w tym zakresie⁴⁶. P. Schlechtriem przyjął, że „reguła, wedle której strony powinny działać względem siebie zgodnie ze standardem „rozsądnej osoby” winna być traktowana jako podstawowa zasada konwencji”⁴⁷. J.O. Honnold stwierdził, że „[c]o jest rozsądne może być dokładnie określone po ustaleniu tego, co jest normalne i przyjmowane w danej dziedzinie handlu. To stanowisko jest potwierdzone w art. 9 (konwencji wiedeńskiej), na podstawie którego obowiązki stron są określane z uwzględnieniem praktyk ustalonych przez strony i zwyczajami [...] w

danej dziedzinie handlu”⁴⁸. F. van der Velden podkreślił, że „idea rozsądności (reasonableness) oznacza m. in. etyczny standard zachowania, polegający na tym, że należy [...] być rozsądnym i uczciwym”⁴⁹. D. Maskow uznał, że to co rozsądne powinno być ustalane stosownie do znaczenia tego kryterium w krajach socjalistycznych, rozwijających się i krajach o rozwiniętej gospodarce rynkowej, a nie wyłącznie w tych ostatnich⁵⁰. Zwrócił tym samym uwagę, że kryterium to może wskazywać na inną jego „zawartość” w różnych warunkach społecznych, ekonomicznych i prawnych. Zdaniem M.J. Bonella, „[t]est rozsądku stosuje się w celu ustalenia, czy strona w określonych okolicznościach działa z należytą starannością, a sędzia orzekający w krajach o wysoko rozwiniętej gospodarce rynkowej nie może przyjmować automatycznie standardu staranności i zawodowych umiejętności, jakich normalnie wymaga się od przedsiębiorców w jego kraju”⁵¹.

Można rozważyć funkcje zasady rozsądku w trzech aspektach. Po pierwsze, może odgrywać istotną rolę przy interpretacji wszystkich przepisów konwencji. Po drugie, występuje jako kryterium ocenne w przepisach, w których zamieszczone są różne klauzule odwołujące się do rozsądku. W końcu po trzecie, zasada rozsądku ma ogromne znaczenie przy rozważaniu kwestii, które w konwencji nie są wyraźnie rozstrzygnięte. Zgodnie z art. 7 ust. 2, mają być one rozstrzygane przede wszystkim wedle ogólnych zasad, na których konwencja się opiera. Do nich należy bez wątpienia zaliczyć także zasadę rozsądku⁵². W świetle Konwencji wiedeńskiej, zastosowanie zasady rozsądku jest więc bardzo szerokie. Może ona być wykorzystana jako dyrektywa wykładni obok zasady dobrej wiary⁵³, jako klauzula generalna⁵⁴, a także jako narzędzie służące wypełnianiu luk wewnętrznych tego aktu⁵⁵. Niektórzy autorzy twierdzą nawet, że zasada rozsądku w konwencji wiedeńskiej (reasonableness) stanowi obok zasady uczciwego postępowania (fair dealing) „jeden z wariantów dobrej wiary”⁵⁶. Określenie relacji między kryterium dobrej wiary i rozsądku nie należy do zadań prostych. Wydaje się jednak, że nie są to – jak chcą niektórzy – pojęcia tożsame. Zasady rozsądku nie należy więc traktować jako zasady dobrej wiary, „która została tylko wyrażona inaczej”. Kryterium dobrej wiary występuje często w konfiguracji z innymi kryteriami, m.in. rozsądku⁵⁷. Trudno przyjąć, że w tekście prawnym występują obok siebie pojęcia tożsame. Przeprowadzenie wyraźnej granicy między nimi nie jest jednak możliwe, ponieważ są od siebie zależne. Zachodzą na siebie w stopniu, który jest możliwy do bliższego określenia przy uwzględnieniu aktu prawnego, w jakim się znajdują. Ich cechą wspólną jest to, że działają jak „swoiste amortyzatory” w celu wydania właściwego rozstrzygnięcia, stosownie do okoliczności konkretnego stanu faktycznego⁵⁸.

W doktrynie podkreślono, że zasada rozsądku implikuje etyczny standard zachowania, polegający na tym, że należy działać w sposób rozsądny i uczciwy (judicious and fair)⁵⁹. Przy określaniu tego standardu istotne znaczenie ma, jakie działania uchodzą za właściwe i jakie są powszechnie akceptowane w danym rodzaju działalności handlowej (branża handlowa, specjalizacja)⁶⁰.

4. Wzorzec rozsądnej osoby

W piśmiennictwie zwrócono uwagę, że zarówno w krajach systemów common law, jak i civil law wzorzec rozsądnej osoby może być postrzegany jako emanacja złotej zasady (Golden Rule), zgodnie z którą nie należy od człowieka wymagać zbyt dużo ani zbyt mało w zakresie jego prawnie doniosłych zachowań⁶¹, ale dokładnie tyle, ile w danych okolicznościach wydaje się racjonalne, słuszne i rozsądne. Przepisy obejmujące klauzule rozsądku mogą być traktowane jako narzędzie służące sędziemu do znalezienia złotego środka w postaci judykatu, który zasługuje na miano słusznego i sprawiedliwego.

Wzorzec rozsądnej osoby odgrywa w Konwencji wiedeńskiej istotną rolę. W przepisach konwencyjnych wielokrotnie posłużono się nim (por. art. 8 ust. 2, art. 25, art. 35 ust. 1 pkt b, art. 60, 72 ust. 2, art. 75, 77, 79 ust. 1, art. 85, 86, 88 ust. 2). Artykuł 8 jest postrzegany jako jej najbardziej znaczący przepis odwołujący się do rozsądku⁶². Zakres tej regulacji jest szeroki. W przepisach art. 8 konwencji określono reguły dotyczące wykładni jednostronnych oświadczeń lub jednostronnych zachowań stron⁶³. Reguły te znajdują zastosowanie zarówno do oświadczeń woli, jak i wiedzy, a także do innych prawnie relewantnych zachowań strony⁶⁴ na etapach zawierania umowy (etap przedkontraktowy, chwila zawarcia umowy)⁶⁵, wykonywania umowy⁶⁶ i zakończenia umowy⁶⁷. Dyrektywy interpretacyjne z art. 8 należy także stosować do umów, po odpowiednim ich dostosowaniu⁶⁸.

Niemal identyczne uregulowanie przyjęte jest również w art. 4.2 reguł UNIDROIT⁶⁹. Podobną ideę wyraża też art. 1:302 Zasad (PECL), definiujący pojęcie rozsądnosci oraz art. 5:101 ust. 3 w zw. z art. 5:102 Zasad (PECL), które dotyczą ogólnych reguł wykładni umów⁷⁰.

Artykuł 8 ust. 2 konwencji daje podstawę do budowy wzorca „rozsądnej osoby”⁷¹ czy, jak chcą niektórzy, testu „rozsądnej osoby” (kryterium obiektywne)⁷². Wzorzec ten pomocny jest przy interpretacji oświadczeń i innych prawnie doniosłych zachowań strony, jeśli nie osiągnięto zadowalających rezultatów w oparciu o ustęp pierwszy art. 8 konwencji, tj. nie ustalono zamiaru strony (kryterium subiektywne). Wzorzec wyznacza „rozsądna osoba tego samego rodzaju co druga strona w tych samych okolicznościach”. Chodzi przy tym o rozsądną osobę działającą w dobrej wierze⁷³. Należy podkreślić, że wyrażenie „osoba tego samego rodzaju” odnosi się do osoby, do której kierowane jest oświadczenie (woli lub wiedzy) bądź inne zachowanie, a nie do osoby, która działa⁷⁴.

Wzorzec „rozsądnej osoby” ustala się w oderwaniu od konkretnej osoby, która jest adresatem oświadczenia lub innego zachowania kontrahenta. Nie przyjmuje się więc z góry punktu widzenia drugiej strony (adresata) i nie bierze się pod uwagę dotyczących jej okoliczności. Punkt widzenia i rozumowanie drugiej strony zostaną uwzględnione o tyle, o ile pokrywają się z rozumieniem „rozsądnej osoby”, ustalonym przez sąd. Cel jest jasno sprecyzowany – sąd powinien in casu ustalić sposób rozumowania rozsądnej osoby o przymiotach takich jak druga strona w takich samych okolicznościach⁷⁵. Hipotetyczne rozumowanie takiej osoby ustalone przez sąd służy do interpretacji oświadczenia lub innego prawnie doniosłego zachowania kontrahenta.

Jeśli chodzi o przymioty strony, znaczenie ma w szczególności jej zawód, specjalność, wiedza i umiejętności, branża w jakiej działa, czas działania na rynku, a także związane z tym doświadczenie⁷⁶.

Ustalając zamiar strony (ust. 1) lub rozumowanie osoby rozsądnej (ust. 2), należy mieć na względzie wszelkie istotne okoliczności danego przypadku, w tym negocjacje, wszelkie praktyki między stronami, zwyczaje oraz późniejsze postępowanie stron (art. 8 ust. 3)⁷⁷. Budując wzorzec rozsądnej osoby, należy wziąć pod uwagę okoliczności występujące na różnych etapach dotyczących umowy. Ich lista w art. 8 ust. 3 konwencji wiedeńskiej nie tworzy katalogu zamkniętego.

W świetle art. 8 ust. 2, szczególny ciężar spoczywa więc na osobie, która składa oświadczenie (woli lub wiedzy) lub podejmuje inne prawnie relewantne działanie wobec drugiej strony. Korzeni tej regulacji można poszukiwać w klasycznej zasadzie, że wątpliwości powinny być rozstrzygane na

niekorzyść osoby, o której zachowanie chodzi (contra proferentem)⁷⁸. Zasada ta została oparta na założeniu, że z reguły tylko ten, kto składa oświadczenie bądź podejmuje inne działanie może zdecydować, jak to uczyni (sposób, forma, treść)⁷⁹. Strona ponosi więc ryzyko, że gdy przy interpretacji jej zachowania zastosowany zostanie wzorzec rozsądnej osoby o przymiotach drugiej strony (adresata), działającej w takich samych okolicznościach, ocena zachowania może odbiegać od jej intencji. W przypadkach, które mieszczą się w zakresie art. 8 ust. 2 konwencji, ważne jest dla strony, aby jej zachowaniu rozsądna osoba nadała takie same znaczenie, jak ona sama.

5. Stanowisko judykatury wobec rozsądnej osoby

Za sztandarowy przykład zastosowania wzorca rozsądnej osoby uchodzi sprawa *Amran v. Tesa*⁸⁰, w której Sąd Apelacyjny w Amsterdamie uznał zasadę rozsądku (reasonableness) za jedną z podstawowych zasad Konwencji haskiej z 1964 r., dotyczącej jednolitej ustawy o międzynarodowej sprzedaży materialnych przedmiotów ruchomych (ULIS)⁸¹. W sprawie tej przyjął, że zasada rozsądku ma taki sam charakter jak *buona fede* w art. 1375 włoskiego k.c. i *goede trouw* (tj. *good faith* – dobra wiara) w art. 1374 uchylonego holenderskiego k.c., zastąpionego przez nowy kodeks cywilny z 1992 r.⁸² Sąd, orzekając na podstawie ULIS, odwołał się w ten sposób do instytucji występujących w aktach prawa wewnętrznego, ustanowionych przez ustawodawców krajowych. Podkreślenia wymaga, że sprawa *Amran v. Tesa* jest postrzegana jako *precedens*, za którym powinni podążać sędziowie orzekający na podstawie Konwencji wiedeńskiej⁸³.

W sprawie tej przedsiębiorca włoski (*Tesa*) sprzedał złoto i biżuterię przedsiębiorcy holenderskiemu z siedzibą w Amsterdamie (*Amran*). Zapłata miała nastąpić w postaci inkasa dokumentowego (*cash against documents* – CAD). Towar został dostarczony do Amsterdamu samolotem w dniu 09.10.1973 r. Trzy dni później przedstawiono w Amrobanku dokumenty. *Amran* nie dokonał zapłaty. Następnie 08.01.1974 r. *Tesa*, informując o braku zapłaty, zażądał od banku zwrotu wszystkich dokumentów i towaru. W dniu 22.01. bank przekazał *Tesa* informację, że *Amran* zapłaci nazajutrz, jeśli przedsiębiorca włoski wyrazi zgodę na taką zapłatę i dostarczenie towaru. *Tesa* zażądał od banku ponownie zwrotu dokumentów i towaru. Bank odmówił więc przyjęcia zapłaty od *Amran*. W takim stanie rzeczy *Amran* wystąpił przeciwko *Tesa* z powództwem, które zostało oddalone przez Amsterdam District Court. Sąd Apelacyjny w Amsterdamie także nie podzielił racji powoda. Sąd II instancji musiał rozstrzygnąć, czy dokonanie zapłaty 24.01.1974 r. można uznać za dokonane zgodnie z treścią umowy. Z istoty klauzuli CAD wynika, że nie może ona nakładać obowiązku jednoczesnego spełnienia świadczeń czy dokonania zapłaty natychmiast po dostarczeniu towaru. Konwencje haskie z 1964 r. nie wprowadzały rozwiązań, które umożliwiłoby udzielenie jednoznacznej odpowiedzi w rozpatrywanej sprawie. Sąd Apelacyjny stwierdził, że *Amran* nie dokonał zapłaty za wartościowy towar przez dwa miesiące bez żadnego uzasadnienia, co jest sprzeczne z zasadą rozsądku. W zaistniałych okolicznościach, rozumując rozsądnie, po otrzymaniu od *Tesa* oświadczenia z dnia 08.01.1978 r. przedsiębiorca holenderski powinien dokonać zapłaty natychmiast. Oceniając oświadczenie przedsiębiorcy włoskiego w świetle wzorca rozsądnej osoby o przymiotach takich jak *Amran*, sąd doszedł do wniosku, że *Amran* nie uczynił zadość temu wzorcowi, a w konsekwencji jego roszczenie nie zasługuje na ochronę.

W sprawie *Roland Schmidt GmbH v. Textil-Werke Blumenegg AG*⁸⁴, stosując wzorzec rozsądnej osoby, Federalny Sąd Najwyższy w Szwajcarii określił jakość towarów stanowiących przedmiot świadczenia w umowie. W sprawie tej, odwołując się do rozumowania rozsądnej osoby, przyjął, że

kupujący (przedsiębiorca niemiecki – Roland Schmidt GmbH) był ekspertem, a zatem wiedział, iż oferta nie dotyczy maszyny nowej, a zatem nie mającej takich możliwości technicznych, jakich można oczekiwać od maszyny wyprodukowanej w chwili zawarcia umowy, w której zostały wykorzystane dostępne innowacje techniczne. Sprzedający zaś (przedsiębiorca szwajcarski – Textil-Werke Blumenegg AG) mógł się spodziewać, że kupujący zawiera umowę, mając świadomość ograniczeń technicznych wiążących się z zakupem 14-letniej używanej maszyny.

W innej sprawie kryterium wskazane w art. 8 ust 2 konwencji wiedeńskiej posłużyło sądowi w Niemczech (Landgericht Oldenburg)⁸⁵ przy rozstrzygnięciu, jaka ilość towaru stanowiła przedmiot świadczenia w umowie sprzedaży zawartej między przedsiębiorcą holenderskim (kupujący) i niemieckim (sprzedający). Kupujący zamówił trzy ciężarówki jajek. Sprzedawca załadował każdy z trzech samochodów ciężarowych towarem w mniejszej ilości, niż jest to dopuszczalne, biorąc pod uwagę standardy w zakresie obciążenia tego typu samochodów. Rozstrzygnięcia wymagało, czy ilość dostarczonego towaru jest zgodna z ilością uzgodnioną przez strony. Budując wzorzec rozsądnej osoby, o przymiotach sprzedającego, sąd stwierdził, że rozumując rozsądnie, sprzedający powinien dostarczyć kupującemu trzy pełne ciężarówki towaru. Tak zatem w ocenie sądu w okolicznościach rozstrzyganej sprawy powinien rozumieć rozsądny przedsiębiorca oświadczenie kupującego, dotyczące ilości zamawianego towaru.

Sąd Apelacyjny w Dreźnie w sprawie między oddziałem przedsiębiorcy holenderskiego w Niemczech (sprzedający) a przedsiębiorcą amerykańskim (kupujący)⁸⁶ podkreślił, że roszczenie o zapłatę ceny staje się wymagalne po upływie umownie określonego terminu zapłaty i tylko do tego terminu kupujący może złożyć ofertę dotyczącą transakcji kompensacyjnej, przewidzianej w umowie. W ten sposób kupujący może uzyskać przedłużenie terminu zapłaty. Posługując się wzorcem rozsądnej osoby, sąd przyjął, że kupujący nie może nie wiedzieć, iż biorąc pod uwagę praktykę obrotu handlowego jest nierozsądne z punktu widzenia sprzedającego odroczenie terminu płatności po upływie ustalonego terminu, wyłącznie z powodu złożenia propozycji umowy kompensacyjnej.

Wzorzec rozsądnej osoby jest też pomocny w sprawach dotyczących braku zgodności towaru z umową. Wykorzystuje się go w celu określenia, czy sprzedający przez swoje zachowanie w sposób dorozumiany zrezygnował z uprawnienia do podniesienia zarzutu, że kupujący nie zawiadomił go o charakterze niezgodności towaru we właściwym terminie. Sąd Najwyższy w Niemczech w sprawie między przedsiębiorcą niemieckim i austriackim⁸⁷ stwierdził, że rozpoczęcie przez sprzedającego negocjacji dotyczących niezgodności towaru z umową nie jest równoznaczne z rezygnacją ze wspomnianego uprawnienia. Interpretacja zachowania sprzedającego zależy w szczególności od okoliczności danej sprawy. W rozpatrywanej, sprzedający po samodzielnym zbadaniu towaru prowadził negocjacje dotyczące sposobu naprawienia szkody i jej wysokości przez 15 miesięcy. Pokrył też na jego prośbę koszty biegłego, który sporządził ekspertyzę dotyczącą towaru. W tym czasie nie zgłaszał zastrzeżeń dotyczących opóźnienia kupującego w zakresie dokonania stosownego zawiadomienia. Proponował też kupującemu zapłatę odszkodowania przekraczającego praktycznie siedem razy wartość towaru. Zastosowanie wzorca rozsądnej osoby (art. 8 ust. 2 i 3 konwencji wiedeńskiej) doprowadziło sąd w rozpatrywanej sprawie do wniosku, że kupujący mógł rozsądnie przyjąć, iż sprzedający zmierza do rozwiązania sporu i nie skorzysta z dobrodziejstwa, jakie mu daje powołanie się na art. 38 i 39 CISG. Zdaniem sądu, rozumując rozsądnie, należy przyjąć, że sprzedający utracił uprawnienia do podniesienia zarzutu braku zawiadomienia o charakterze niezgodności towaru we właściwym terminie.

Worzec rozsądnej osoby posłużył też Sądowi Apelacyjnemu w Karlsruhe do wykładni klauzuli franco domicile⁸⁸. Sąd zinterpretował ten termin, przyjmując sposób rozumowania rozsądnej osoby w okolicznościach, które zaistniały w rozpatrywanej sprawie. Wyraził opinię, że w razie zastrzeżenia takiej klauzuli kupujący „nie musi się troszczyć o transport i ubezpieczenie towaru”, a ubezpieczenie przez sprzedawcę towaru oznacza, że „ponosi on ryzyko związane z jego transportem”.

Na podstawie art. 8 ust. 2 konwencji wiedeńskiej Sąd Apelacyjny w Grenoble w sprawie *Enterprise Alain Veyron v. Société E. Ambrosio* rozstrzygnął, czy zachowanie jednej ze stron pozwala na przyjęcie istnienia porozumienia stron co do ceny naleŹnej za towar⁸⁹. W sprawie tej kupujący (przedsiębiorca francuski) przyjął dostarczony przez przedsiębiorcę włoskiego towar, nie wnosząc zastrzeŹeń do ceny określonej przez sprzedawcę. Zdaniem sądu, rozsądna osoba o przymiotach sprzedającego powinna ocenić zachowanie kupującego jako wyrażenie przez niego zgody na cenę określoną przez sprzedającego.

Worzec rozsądnej osoby posłużył też Sądowi Najwyższemu w Austrii do określenia, czy poniesioną szkodę naleŹy uznać za możliwą do przewidzenia (art. 74 konwencji wiedeńskiej)⁹⁰. Sąd przyjął, Źe zobowiązany do naprawienia szkody musi się liczy  z takimi konsekwencjami w zakresie obowiązku naprawienia szkody, jakie mogłby przewidzieć rozsądna osoba będąca w jego sytuacji, w okolicznościach zaistniałych w rozpatrywanej sprawie (kryterium obiektywne). Zdaniem sądu, nie naleŹy jednak pomijać elementów subiektywnych. JeŹeli bowiem strona zobowiązana wiedziała o tym, Źe niewykonanie umowy spowoduje wyjątkowo duŹe straty, konsekwencje te zostaną jej takŹe przypisane i objęte obowiązkiem naprawienia szkody.

W świetle dorobku orzecznictwa powstałego w oparciu o Konwencj  wiedeńską nie ma powodów, aby rozsądną osobę traktować nadal jako abstrakcyjną czy „tajemniczą osobę, która nie istnieje, a mimo to ma rozumowa  w taki sam sposób jak druga strona umowy w takich samych okolicznościach”⁹¹.

6. Podsumowanie

Trudno jest zgodzi  się ze zmiennymi s wami G. E rsi: „To brzmi jak koszmar: jedna rozsądna osoba po stronie kupującego, druga po stronie sprzedawcy, Źadna z nich nie istnieje, zajmując zupełnie odmienne stanowiska. To juŹ nie jest spór między stronami, a między rozsądnymi osobami”⁹². Sędzia orzekający w sprawie ustala wszak obiektywny wzorzec, kierując się obiektywnymi kryteriami. Worzec ten jest konfrontowany z rozumowaniem i w konsekwencji z zachowaniem strony *in casu*. Konfrontacja ta winna prowadzi  do uzyskania w łściwego, tj. rozsądnego i słusznego rozwiązania. W orzecznictwie zwrócono uwagę, Źe analiza zachowania strony, z uwzględnieniem kryteriów przewidzianych w art. 8 CISG, prowadzi  powinna do „rozsądnej interpretacji”⁹³.

Nie moŹna, jak s dŹę, m wi  o „sporze między rozsądnymi osobami (stronami).” W kaŹdej odrębnej sprawie zbudowany moŹe by  tylko jeden wzorzec rozsądnej osoby, który s uŹy do oceny zachowania strony. Istnieje zaleŹno : jedna sprawa – jeden obiektywny, uŹyteczny na jej potrzeby wzorzec. Nie jest zatem, jak się wydaje, moŹliwe zbudowanie uniwersalnego wzorca, który mógłby by  powszechnie stosowany. NaleŹy więc jeszcze raz podkreślić, Źe wzorzec ustalany jest przez odwołanie się do kryterium rozsądnej osoby o przymiotach takich jak druga strona, w tych samych okolicznościach. W pi smiennictwie autorzy pos guj  si  metafor , Źe „rozsądna osoba jest to osoba

przydzielana w buty drugiej strony”, do której kierowane jest oświadczenie lub inne prawnie doniosłe zachowanie kontrahenta. Truizmem jest twierdzenie, że nie jest możliwe powtórzenie tych samych osobowych przymiotów i tych samych okoliczności w różnych (wielu?) sprawach. Wykazanie, że jest inaczej mogłoby dopiero uprawniać do twierdzenia, że istnieje określony wzorzec rozsądnej osoby. Z istoty swojej jest on niedookreślony (klauzula generalna) i nie poddaje się uniwersalnej definicji. Próby dookreślenia pojęcia rozsądna osoba są, jak sędzę, skazane na niepowodzenie. Ich podejmowanie wydaje się zresztą bezcelowe, mając na uwadze naturę instytucji klauzuli generalnej. Działania takie podważałyby zresztą istotę i funkcję klauzul generalnych, które są przecież pozbawione własnej, precyzyjnie określonej treści⁹⁴. Z pojęcia klauzuli generalnej nie sposób bezpośrednio wyprowadzić konkretnych ocen czy reguł właściwego, oczekiwanego czy spodziewanego zachowania podmiotu w oderwaniu od konkretnej sprawy⁹⁵. Celem klauzul generalnych jest wszak „indywidualizacja wydawanych rozstrzygnięć, indywidualizacja oceny”⁹⁶. Wzorzec rozsądnej osoby pozostaje zatem w nierozłącznym związku z całokształtem okoliczności każdej, indywidualnie ocenianej konkretnej sprawy⁹⁷.

Wykorzystanie klauzul generalnych rozsądku w Konwencji wiedeńskiej i innych aktach prawa jednolitego może stanowić cenną inspirację dla naszego ustawodawcy. W czasie prac nad nowelizacją kodeksu cywilnego w zakresie „uwpółcześnienia” klauzul generalnych, warto – jak sędzę – wziąć pod uwagę klauzule odwołujące się do rozsądku, m.in. wzorzec rozsądnej osoby⁹⁸. Jednym z przemawiających za tym powodów jest dostosowanie naszego prawa do standardów europejskich i ujednolicenie terminologii polskiego języka prawnego, występującego w aktach prawa wewnętrznego, niezależnie od tego, czy pochodzą one od ustawodawcy krajowego, czy nie (prawo wspólnotowe, konwencje międzynarodowe).

Trudno dziś wyrokować, czy ustawodawca przychylnie odniesie się do klauzul nawiązujących do rozsądku i zdecyduje się na zwiększenie ich liczby w kodeksie cywilnym. Bez względu jednak na to, czy tak się stanie, czy też ustawodawca będzie poszukiwał innych rozwiązań, z pewnością warto rozważyć niezmiernie bogaty dorobek doktryny i orzecznictwa dotyczącego Konwencji wiedeńskiej. Nadto warto mieć na uwadze dorobek Komisji do spraw Europejskiego Prawa Umów i Grupy Studyjnej do spraw Europejskiego Kodeksu Cywilnego⁹⁹, a także UNIDROIT w zakresie opracowania Reguł Międzynarodowych Umów Handlowych z 1994 r. i 2004 r., Nie należy też pomijać amerykańskich Restatement of Contracts z 1981 r. i amerykańskiego jednolitego kodeksu handlowego Uniform Commercial Code. Godne uwagi są też kodyfikacje krajowe, w szczególności holenderski kodeks cywilny z 1992 r.

Przypisy

1 Arystoteles, Dzieła wszystkie, t. V: Etyka wielka, Księga I: Przekłady, wstępy i komentarze, red. D. Gromska, L. Regner, W. Wróblewski, Warszawa 2002, s. 348.

2 Bliżej J.Vilus, Commentary on Common Law Institutions in the UN Sales Convention, [w:] Studios en Homenaje a Jorge Barrera Graf, vol. II, Mexico Universidad 1989, s. 1437, 1440-1441.

3 Zob. Z.Radwański, [w:] System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna, t. II, pod red. Z. Radwańskiego, Warszawa 2002, s. 49 i cyt. tam piśmiennictwo angloamerykańskie; por. też J.Rajski, Jednolite reguły wykładni kontraktów zawieranych w międzynarodowym obrocie gospodarczym.

Studia z prawa cywilnego i gospodarczego. Księga pamiątkowa ku czci prof. Czesławy Żuławskiej, Kraków 2000, s. 203;

tenże, Wykładnia kontraktów w świetle zasad europejskiego prawa kontraktów. Studia z prawa prywatnego gospodarczego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Ireneusza Weissa, Kraków 2003, s. 261-262.

4 Wyraz *reasonable* jest też używany w odniesieniu do wartości, np. rozsądna cena, rozsądne koszty, rozsądne warunki.

5 Zwraca na to uwagę Z.Radwański, [w:] System Prawa Prywatnego..., s. 55; tenże, Wykładnia oświadczeń woli składanych indywidualnym adresatom, Warszawa 1992, s. 66-67; bliżej w piśmiennictwie angloamerykańskim zob. J.E.Murray, *On contracts. A revision of Grismore*, Indianapolis-New York 1974, s. 247; E.A.Farnsworth, *Contracts*, Boston-Toronto 1982, s. 492; M.Saltman, *The Demise of the „Reasonable Man”. A Cross- Cultural Study of a Legal Concept*, New Brunswick-London 1991, s. 11 i nast.; G.H.Trietel, *The Law of Contract*, 7th ed, London 1997, s. 132-133; K.Lewison, *The interpretation of contract*, London 1989, s. 98-99, 151-152; J.C.Smith, *The Law of Contract*, London 1989, s. 105-106; S.Emanuel, S.Knowles, *Contracts*, New York 1990, s. 162-163; por. też W.Joachim, „The Reasonable Man” in United States and German Commercial Law, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/bib2.html#jx> (doc. nr 124800); P.Jones, *Reasonableness, Honestly and Good Faith*, http://tldb.uni-koeln.de/php/pub_show_document.php?pubdocid=124900 (30.04.2005 r.).

6 Zob. Z.Radwański, *Wykładnia...*, s. 69; K.Lewison, *The interpretation of contract*, London 1989, s. 123; W.Joachim, *The „Reasonable Man”...*; por. też R.Zimmerman, S.Whittaker, *Good Faith in European Contract Law*, Cambridge 2000, s. 16.

7 Konwencja wiedeńska o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów, sporządzona w Wiedniu 11 kwietnia 1980 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 45, poz. 286).

8 Tak J.Vilus, *Commentary...*, s. 1437.

9 Zob. polskie tłumaczenie tej konwencji przez M.Pazdana, *Problemy Prawne Handlu Zagranicznego. Wybór źródeł*, Katowice 1976, s. 132-178.

10 Bliżej J.Vilus, *Commentary...*, s. 1440-1441.

11 Bliżej tamże, s. 1440; A.L.Zuppi, *A Comparison on of Buyer’s Remedies Under CISG with the Latin American Legal Tradition*, *Pace Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 1998*, Kluwer Law Int., s. 124.

12 Tak J.S.Ziegel, C.Samson, *Report to the Uniform Law Conference of Canada on Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, July 1981, <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/wais/db/articles/english2.html> (14.04.2005 r.).

13 Aktualizowana lista państw konwencyjnych – <http://cisg.law.pace.edu/cisg/countries.html> (14.04.2005 r.).

14 Por. holenderski kodeks cywilny z 1992 r. (art. 6:2, art. 6:248), a także estońskie ustawy: o części ogólnej prawa cywilnego z dnia 27.03.2002 r., Riigi Teataja 2002, cz. I, nr 35, poz. 215 (art. § 75 ust. 1 i 2) oraz o prawie zobowiązań z dnia 26.09.2001 r., Riigi Teataja 2001, cz. I, nr 81, poz. 487 (art. § 14 ust. 1 i 2).

15 Zob. Principles of European Contract Law, Parts I and II, ed. O. Lando, H. Beale, Hague 2000; P.Meijknecht, Tworzenie zasad europejskiego prawa kontraktów, Państwo i Prawo 2004, z. 2, s. 39 i nast.

16 Bliżej E.Rott-Pietrzyk, Pojęcie rozsądku w projekcie Europejskiego Kodeksu Cywilnego, [w:] Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana, Zakamycze 2005, s. 706-707.

17 Słownik języka polskiego, t. VII (Pri-R), pod red. W. Doroszewskiego, Warszawa 1965, s. 1273; Mały słownik języka polskiego, pod red. E. Sobol, Warszawa 1997, s. 808; Słownik języka polskiego, pod red. M. Szymczaka, Warszawa 1981, s. 117.

18 Por. S.B.Linde, Słownik języka polskiego, wyd. 3, t. V (R-T), Lwów 1859, s. 134.

19 Mały słownik języka polskiego..., s. 808.

20 Słownik języka polskiego..., s. 1272; Słownik języka polskiego..., t. III (R-Ż), s. 117.

21 Tak S.B.Linde, Słownik..., s. 133.

22 Słownik języka polskiego, t. VII (Pri-R)..., s. 1272; Mały słownik języka polskiego..., s. 808; por. także S.B.Linde, Słownik..., s. 133; J.Karłowicz, A.Kryński, W.Niedźwiedzki, Słownik języka polskiego, t. V (Próba – R), Warszawa 1912, s. 693.

23 W.Doroszewski, Słownik poprawnej polszczyzny, Warszawa 1970, s. 653.

24 Tamże; S.Skorupka, Słownik frazeologiczny języka polskiego, Warszawa 1968, s. 58.

25 Termin ten nie jest powszechnie używany, obecnie pomijany we współczesnych słownikach języka polskiego.

26 Tak S.B.Linde, Słownik..., s. 134; J.Karłowicz, A.Kryński, W.Niedźwiedzki, Słownik..., s. 693.

27 Słownik języka polskiego, t. VII (Pri-R)..., s. 1273.

28 Webster Third New International Dictionary of the English Language Unabridged with Seven Language Dictionary, vol. II (H-R), Chicago-Geneva-London-Manilia-Paris-Rome-Seoul-Sydney-Tokyo-Toronto 1993, s. 1892.

29 Collins Cobuild English Language Dictionary, ed. J. Sinclair, London-Glasgow 1990, s. 1198.

30 The New Oxford Dictionary of English, ed. J. Pearsall, Oxford 1998, s. 1546.

31 Webster Third New International Dictionary..., s. 1892. Podobnie Random House Unabridged Dictionary..., s. 1608.

32 The New Oxford Dictionary..., s. 1546.

33 Collins Cobuild English Language Dictionary..., s. 1198.

34 Tak Webster Third New International Dictionary..., s. 1892; The New Oxford Dictionary..., s. 1546; por. też Collins Cobuild English Language Dictionary..., s. 1198; por. też W.Joachim, The „Reasonable Man”..., s. 341-342.

35 The New Oxford Dictionary..., s. 1546.

36 Webster Third New International Dictionary..., s. 1892.

37 Wyraz reason jako rzeczownik występuje także w znaczeniu: „1. powód, przyczyna [...], 2. rozum [...]”. Nowy słownik Fundacji Kościuszkowskiej angielsko-polski, Nowy Jork 2003, s. 1214.

38 Tak Webster Third New International Dictionary..., s. 1891-1892; The New Oxford Dictionary..., s. 1546.

39 Tak [w:] Collins Cobuild English Language Dictionary..., s. 1198.

40 Por. F.Gizbert-Studnicki, Język prawny a język prawniczy, ZNUJ, Kraków 1972, z. 55, s. 219 i nast.

41 Zob. piśmiennictwo i orzecznictwo dotyczące konwencji na stronach <http://www.unilex.info>, <http://www.jura.uni-sb.de/FB/LS/Wittz>, <http://www.cisg.law.pace.edu>, <http://www.uncitral.org/english/clout/>, <http://www.cisg-online.ch/> (14.04.2005 r.).

42 Reasonableness. Overview comments, ed A.H. Kritzer, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/reason.html> (14.04.2005 r.).

43 Zob. M.Veldman, [w:] The Principles..., s. 62; Principles of European Contract Law..., s. 126-128.

44 W brytyjskim Unfair Contract Terms Act 1977 znajdują się postanowienia odnoszące się do wymagań dotyczących rozsądku (the requirements of reasonableness) oraz tego, co uczciwe i rozsądne (fair and resonable). Charakter tych postanowień nie jest jednak tak uniwersalny jak art. 1:302 Zasad; por. też irlandzki Sale of Goods and Supply of Services Act 1980.

45 Zob. M.J.Bonell, [w:] Commentary on the International Sales Law. The 1980 Vienna Sales Law Convention, ed. C.M. Bianca, M.J. Bonell, Milan 1987, s. 80, dostępne także <http://cisgw.3.law.pace.edu/cisg/biblio/bonell-bb7.htm> (14.04.2005 r.); J.O.Honnold, Uniform Sales under the 1980 United Nations Convention, 2nd ed., Deventer-Boston 1999, s. 10 i nast., dostępne także <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/ho7.htm> (14.04.2005 r.); P.Schlechtriem, Uniform Sales Law: The UN - Convention on Contracts for the International Sale of Goods (English translation of 1981 commentary), Vienna 1986, s. 39, 41.

46 E.Kritzer, Article 7 words, <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/text/principles7.html#reason> (26.08.2005 r.).

47 P.Schlechtriem, Uniform Sales Law..., s. 39, 41.

48 J.O.Honnold, Uniform Law for International Sales Under the 1980 United Nations Convention, 2nd ed., Kluwer 1991, s. 148.

49 F. van der Velden, *The Law of International Sales: The Hague Conventions 1964 and the UNCITRAL Uniform Sales Code 1980 – Some Main Items Compared*, [w:] *Hague – Zagreb Essays 4 on the Law of International Trade*, ed. C.C.A. Voskuil, J.A. Wade, The Hague 1983, s. 52.

50 D.Maskow, [w:] *La Vendita Internazionale, Congress at S. Margherita Ligure, 26-28 September 1980*, Milan 1981, s. 58-59.

51 M.J.Bonell, [w:] *Commentary on the International Sales Law...*

52 Tak P.Schlechtriem, *Uniform Sales Law...*, s. 39; por. też F.Enderlein, D.Maskow, *United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. Convention on the Limitation Period in the International Sale of Goods*, New York-London-Rome 1992, s. 59; J.Vilus, [w:] *International Sale of Goods*, ed. P. Šarčević, P. Volkien, New York-London-Rome 1986, s. 239-240.

53 Odnosnie do zasady dobrej wiary zob. M.Pazdan, [w:] *Konwencja wiedeńska*, s. 130-131 i cyt. tam piśmiennictwo; J.Felemegas, *Comparative Editorial Remarks on the Concept of Good Faith in the CISG and PECL*, *Pace International Law Review* 2001, nr 13, s. 399 i nast.; D.Sim, *The Scope and Application of Good Faith in the Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, September 2001, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/sim1.html> (14.04.2005 r.); T.Keily, *Good Faith and the Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG)*, *Vindobona Journal of International Commercial Law and Arbitration* 1999, No 3, s. 15 i nast.; M.A.Zachariasiewicz, *Zasada dobrej wiary jako kryterium oceny zachowania stron w toku negocjacji w ujęciu prawnoporównawczym*, [w:] *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, pod red. L. Ogiegły, W. Popiołka, M. Szpunara,

Kraków 2005, s. 1511 i nast.; B.Zeller, *Good Faith – The Scarlet Pimpernel of the CISG*, May 2000, <http://cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/zeller2.html>. (14.04.2005 r.).

54 Por. A.Goldštajn, *Lex Mercatoria and the CISG: The Global Law Merchant*, [w:] *The International Sale of Goods Revisited*, ed. P. Šarčević, P. Volkien, New York- London-Rome 2001, s. 241 i nast.

55 W zakresie wykorzystania zasady rozsądku jako narzędzia do wypełniania luk zob. bliżej F. J. A. van der Velden, *Indications of the Interpretation by Dutch Courts of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods 1980*, [w:] *Netherlands Reports to the Twelfth International Congress of Comparative Law*, ed. P. Gerver, E.H. Hondius, G. Steenhoff, Sydney-Melbourne 1986, s. 42, 44.

56 Tak P.Koneru, *The International Interpretation*, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/koneru.html>; J.O.Honnold, *Uniform Law for International Sales under 1980 United Nations Convention*, 3rd red., Deventer-Boston 1999, s. 96.

57 Zwraca na to uwagę M.A.Zachariasiewicz, *Zasada dobrej wiary...*, s. 1516.

58 Tamże.

59 Tak F.J.A.Velden, *The Law of International Sales...*, s. 52; por. też D.Maskow, *The Convention on the International Sale of Goods from the Perspective of the Socialist Countries*, *La Vendita Internazionale*, Milan 1986, s. 58-59; M.J.Bonell, [w:] C.M.Bianca, M.J.Bonell, *Commentary on the International Sales Law. The 1980 Vienna Sales Convention*, Milan, 1987, s. 81-82.

60 Tak J.O.Honnold, *Uniform Law...*, s. 101; P.Schlechtriem, *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, 2nd ed. in translation, Oxford 1998, s. 72; M.J.Bonell, [w:] M.Bianca, M.J.Bonell, *Commentary...*, s. 81.

61 Tak L.Landsbury, *The Reasonable Man: Trollope's Legal Fiction*, Princeton- New York 1981; W.Joachim, *The „Reasonable Man”...*, s. 341.

62 Zwraca na to uwagę J.Vilus, *Commentary...*, s. 1440-1441.

63 Tak United Nations Conference on Contracts for the International Sale of Goods, Vienna, 10 March-11 April 1980, *Official Records, Documents of the Conference and Summary Records of the Plenary Meetings and of the Meetings of the Main Committee*, Vienna 1981, s. 18.

64 Tak M.Pazdan, [w:] *Konwencja wiedeńska...*, s. 138.

65 Tak w orzecznictwie sądów państw stron CISG: Niemcy – Oberlandesgericht, Frankfurt 30.08.2000, <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/000830g1.html> (26.08.2005 r.), Landgericht Zwickau 19.03.1999, <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/990319g1.html> (26.08.2005 r.); Austria-Oberster Gerichtshof 09.03.2000 r., <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/000309a3.html> (26.08.2005 r.), Oberster Gerichtshof, 20.03.1997 r., <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/970320a3.html> (26.08.2005 r.).

66 Por. orzeczenie niemieckiego Sądu Najwyższego – Bundesgerichtshof z dnia 25.10.1998 r., <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/981125g1.html> (26.08.2005 r.).

67 Por. orzeczenie niemieckiego Sądu Apelacyjnego w Koblencku – Oberlandesgericht Koblenz z dnia 31.01.1997, <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/970131g1.html> (26.08. 2005 r.).

68 Tak M.Pazdan, [w:] *Konwencja wiedeńska...*, s. 137.

69 Bliżej J.M.Perillo, *Editorial remarks on the manner in which the UNIDROIT Principles may be used to interpret or supplement CISG Article 8*, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/principles/uni8.html> (14.04.2005 r.); zob. też J.Rajski, *Jednolite reguły wykładni kontraktów...*, s. 203; G.G.Letterman, *UNIDROIT's Rules in Practice: Standard International Contracts and Applicable Rules*, The Hague-London-Boston 2001, s. 158-160.

70 Bliżej M.Stanivukovic, *Editorial remarks on the manner in which the PECL may be used to interpret or supplement CISG Article 8*, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/peclcomp8.html> (14.04.2005 r.); E.N.Najork, *Treu und Glauben im CISG*, Bonn 2000, s. 41 i nast.

71 Zob. bliżej G.Eörsi, [w:] *International Sales: The United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, ed. N.M. Galston, A.S. Smit, New York 1984, s. 2-18 i nast.

72 Tak B.Zeller, *Four – corners – The methodology for Interpretation and Application of the UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, May 2003, <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/4corners.html#chp7> (14.04.2005 r.).

73 Por. Reasonableness. Overview comments, ed. A.H. Kritzer, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/reason.html> (14.04.2005 r.).

74 Por. przykłady podawane przez J.D.Feltham, The United Nation Convention on Contracts for the international Sale of Goods, Journal Bissines Law 1981, s. 349.

75 Por. Official Records of the United Nations Conference on Contracts for the International Sale of Goods, Vienna 10 March – 11 April 1980, A/Conf.97/19, s. 261.

76 Por. E.A.Farnsworth, [w:] M.Bianca, M.J.Bonell, Commentary, s. 99.

77 Bliżej J.S.Ziegel, Report to the Uniform Law Conference of Canada on Convention on Contracts for the International Sale of Goods, Commentary of Art. 8, para.(3), <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/ziegel18.html> (14.04.2005 r.).

78 Tak J.O.Honnold, Uniform Law..., s. 118.

79 Tamże.

80 Orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Amsterdamie z dnia 05.01.1978 r. (Gerechtshof Amsterdam), <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/780105n1.html> (26.08.2005 r.); por. F. van der Velden, Indications of Interpretation..., s. 42 i nast.

81 Zob. przyp. 10.

82 W nowym holenderskim kodeksie cywilnym z 1992 r. dominującą klauzulą generalną jest rozsądek i słuszność (redelijkheid en billijkheid).

83 Tak komentujący sprawę A.H. Kritzer, <http://cisg.law.pace.edu/cisg/wais/db/cases2/780105n1.html#cd> (26.08.2005 r.).

84 Orzeczenie szwajcarskiego Federalnego Sądu Najwyższego (Bundesgericht) z dnia 22.12.2000 r., 4C.296/2000/rnd, <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/001222s1.html> (26.08.2005 r.).

85 Orzeczenie Sądu Okręgowego w Oldenburgu (Landgericht Oldenburg) z dnia 28.02.1996 r., 12 O 2943/94, <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/960228g1.html> (26.08. 2005 r.)

86 Orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Dreźnie, (Oberlandesgericht Dresden) z dnia 27.12.1999 r., <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/991227g1.html> (26.08.2005 r.).

87 Orzeczenie niemieckiego Sądu Najwyższego (Bundesgerichtshof) z dnia 25.10.1998 r. VIII ZR 259/97, <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/981125g1.html> (26.08.2005 r.); por. też orzeczenie Sądu Gospodarczego z Zurychu (Handelsgericht Zürich) w sprawie T. SA v. R. Établissement z dnia 30.10.1998 r., HG 930634/O, <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/981130s1.html> (26.08.2005 r.).

88 Orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Karlsruhe (Oberlandesgericht) z dnia 20.10.1992 r. 15 U 29/92, <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/921120g1.html> (26.08.2005 r.).

89 Orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Grenoble (Cour d'appel) z dnia 26.04.1995 r., nr 93/1613, <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/950426f1.html> (26.08.2005 r.).

90 Orzeczenie Sądu Najwyższego w Austrii (Oberster Gerichtshof) z dnia 14.01.2002 r. 7 Ob 301/01t, <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/020114a3.html>, brak określenia stron (26.08.2005 r.).

91 Tak określało reasonable person wielu przedstawicieli systemów civil law; bliżej zob. G.Eörsi, [w:] International Sales..., § 2.05, s. 2.18.

92 Tamże, s. 2.19.

93 Tak The UNCITRAL Digest of case law on the United Nations Convention on the International Sale of Goods, A/CN.9/SER.C/DIGEST/CISG/8, 8 June 2004, (Digest of Article 8 case law) i cytowane tam orzeczenia; dostępne także na stronie <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/digest-art-08.html> (21.07.2005 r.).

94 Por. J.Nowacki, O normatywnych (abstrakcyjno-generalnych) i sytuacjonistycznych rozumieniach zasad współżycia społecznego, [w:] Z problematyki prawa pracy i polityki socjalnej, t. III, Katowice 1980, s. 11.

95 Tak słusznie M.Safjan, Klauzule generalne w prawie cywilnym (przyczynek do dyskusji), Państwo i Prawo 1990, z. 11, s. 54.

96 Tak J.Nowacki, O przepisach zawierających klauzule generalne, [w:] J.Nowacki, Studia z teorii prawa, Kraków 2003, s. 142.

97 Tamże z powołaniem się na uchwały SN z dnia 17.01.1974 r. III PZP 34/73, OSNCP 1975, nr 1.

98 Podobnie Z.Radwański, M.Zieliński, Uwagi de lege ferenda o klauzulach generalnych w prawie prywatnym, Przegląd Legislacyjny 2001, nr 2, s. 32; bliżej zob. E.Rott-Pietrzyk, Klauzule generalne rozsądku w kodeksie cywilnym, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2005, nr 4 (w druku).

99 Por. P.Meijknecht, Tworzenie zasad europejskiego prawa kontraktów, Państwo i Prawo 2004, nr 2, s. 40.